

Europos skverbimasis į Aziją: skaitome
Nialo Fergiusono knygą “Civilizacija”

Nialas
Fergusonas
(gim. 1964 m.),
škotų istorikas
ir žurnalistas



XIV-XV a. Europoje siautėjo karai, epidemijos, o Rytuose klestėjo Minų dinastijos (1368-1644) valdoma Kinija. XX a. buvo labai paplitusi mintis, kad Konfucijaus filosofija kliudė naujovėms skverbtis į visuomenės gyvenimą. Tačiau 1420 m. Kinijoje apsilankęs europietis būtų priblokštas, pamatęs kinų naujoves:

imperatorius **Čžu-Di** (valdė 1402-1424 m.)
įsakė atnaujinti VII a. prieš Kristų iškastą
Didįjį kanalą (ilgis – 1782 kilometrai, X a.
įrengti šliuzai, pastatyti puikūs tiltai)

Didžiosios Kinijos upės – Huanghè ir Jangdzė



тел. (044) 455-94-49, 503-06-48

www.siesta.kiev.ua

№ ДТН/АД №1620044 від 03.02.96

Didysis kanalas



Didysis kanalas — vienas seniausių pasaulyje dabar veikiančių hidrotechnikos įrenginių. Kanalas kasamas ir tobulinamas buvo 2 tūkstančius metų — nuo VI a. pr.Kr. iki XIII a. po Kr.

Šiuo metu kanalas yra viena svarbiausių vandens arterijų Kinijoje. Kanalas jungia stambiausius šalies uostus – **Šanchajų** ir **Tiandziną** – ir didžiausias Kinijos upes – **Jangdžę** ir **Huanghę**.

2014 m. kanalas įrašytas į pasaulinio paveldo rejestrą (UNESCO)

Tiandzinas



Šanchajus



Upè Jangdzè



Jangdzé



Upè Huanghè (Geltonoji upè)



Huanghè aukštupyje (matosi, kad geltona)



Huanghè



Huanghè



XV a. per metus Didžiuoju kanalu į abi puses plaukdavo 12 tūkstančių baržų, gabenančių ryžius, kanalą aptarnavo 50 tūkstančių darbuotojų. Didysis kanalas buvo ne tik vandens arterija – jo pagalba vyriausybė, turėdama penkias saugyklas, reguliuodavo ryžių kainas

Tiltas Baodaj per Didijj kanala



Baodaj arba “**Brangakmenių juostos tiltas**” pastatytas 816 m. Padavimas skelbia, kad vietos valdininkas pardavė brangią juostą ir už gautus pinigus nutiesė šį tiltą. Dabartinę išvaizdą tiltas įgavo 1446 m. Jo ilgis 317 metrų, plotis 4,1 metro, tiltas turi 53 tarpatramius

Imperijos sostinė – **Nankinas** – tada turėjo apie milijoną gyventojų ir buvo didžiausias miestas pasaulyje. Šimtmečiais čia klestėjo medvilnės ir šilko gamyba. Valdant Čžu-Di, miestas tapo mokslo centru. 2 tūkstančiai darbuotojų sukūrė 11 tūkstančių tomų **enciklopediją**, kurią pranoko tik **Vikipedija** (2007 m.)

Čžu-Di



Nankinas



Čžu-Di nebuvo patenkintas Nankinu kaip sostine. Pačioje valdymo pradžioje jis įsakė šiaurėje pastatyti “**Uždraustą miestą**”. 1420 m. baigus statybą, Kinija buvo labiausiai pažengusi civilizacija pasaulyje

Uždraustas miestas (Pekino centre) dabar vadinamas **Gugun** (paraidžiui: **Buvē rūmai**) — didžiausią plotą užimantis rūmų kompleksas pasaulyje (980 pastatų), buvo valdovų rezidencija nuo 1420 m. iki 1912 m. 24 imperatoriai valdė Kiniją iš šių rūmų. 1987 m. rūmai įrašyti į UNESCO rejestrą



“Uždraustas miestas”



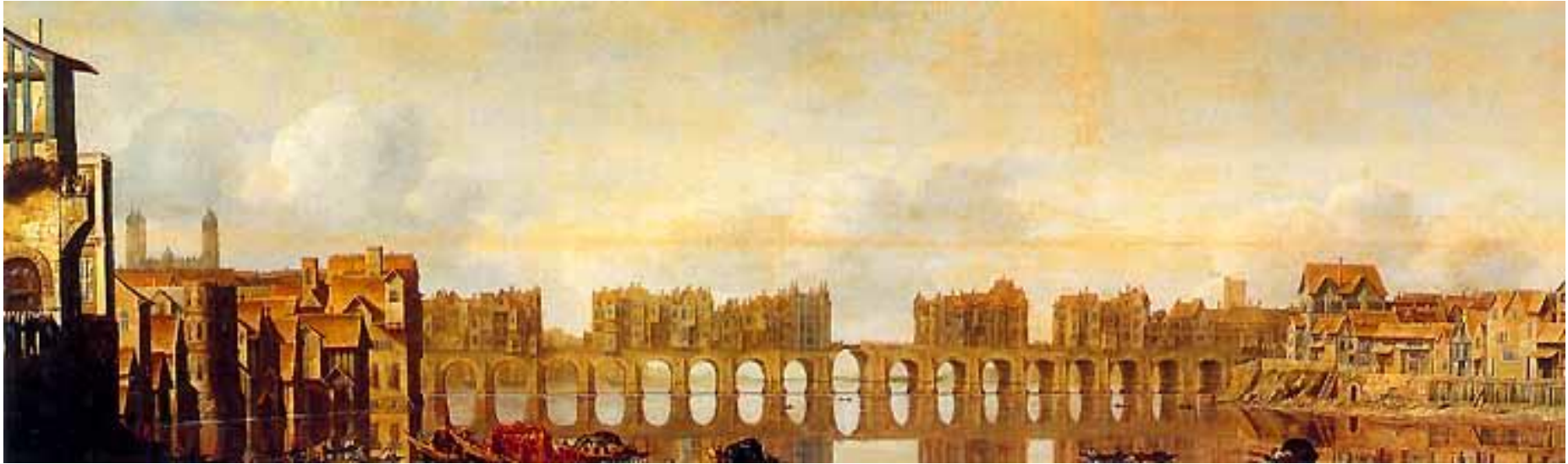


Anglija joku būdu negalėjo lygintis su Kinija: šalia “Uždrausto miesto” **Taueris** su skaitlingomis salėmis atrodė kaip varginga lūšna, Londono tiltas šalia **Baodaj** tilto atrodė kaip nesusipratimas, navigacija Anglijoje buvo menkai išplėtota: laivai plaukiojo tik **Temzės** upe ir **Lamanšo** sąsiauriu, nepaleisdami iš akių krantų

Taueris



Londono tiltas XVII a.



Užšalusi Temzė ir Londono tiltas 1677 m.



Dabartinis Londono tiltas projektuotas
1967m. Ir atidarytas 1973 m. dalyvaujant
Elžbietai II

Londono tiltas



Londonas XIV-XV a. buvo pavojingas miestas ir ne tik dėl epidemijų – dėl baisios antisanitarijos. Kanalizacijos nebuvo, gatvėse tvyrojo dvokas (Kinijos miestuose išmatos buvo surenkamos toli esantiems laukams tręšti)

Daugeliu požiūrių gyvenimas Rytuose buvo geresnis, negu Vakaruose. Kodėl? Pirmiausia – žemės ūkis čia buvo daug produktyvesnis, negu Europoje. 1 akro (0,405 ha) lauko užtekdavo šeimai išmaitinti, o Anglijoje reikėjo maždaug 20 akrų

Vokiečių ekonomistas, teisininkas ir sociologas **Maksas Vėberis** (1864-1920) veikale ***“Konfucianizmas ir daosizmas”*** (1915 m.) nurodė, kad Konfucijaus racionalizmas yra prisitaikymo prie pasaulio priemonė, o Vakarams būdingas siekimas užvaldyti pasaulį, tačiau su tuo sutikti negalima, nes kinų civilizacija iki

Minų epochos siekė užvaldyti pasaulį
technikos pagalba.

Laikoma, kad **spausdinimo mašina**
atsirado Vokietijoje XV a., bet iš tiesų
knygų spausdinimo istorija prasidėjo
Kinijoje XI a. Ir popierius atsirado Kinijoje,
ir **popieriniai pinigai**, ir **tapetai**, ir
tualetinis popierius

Dažnai kalbama, kad **sėjama**ją mašina
išrado anglų agronomas Džetro Tallas
1701 m. Kinai tokią mašina jau turėjo du
tūkstančius metų

Medinė sėjamoji mašina Kinijoje buvo naudojama III a. pr. Kr. Po šimto metų pasirodė metalinė sėjamoji mašina. Galimas daiktas, kad Europoje sėjamoji mašina pasirodė ryšių su Kinija dėka

北耕兼種圖

麥粟梁
皆用此
具



鐵尖

鐵尖

Kinija pergyveno savą **pramonės revoliuciją**. Pirmoji Europoje **aukštakrosnė** ketui lydyti pasirodė 1709 m. **Kolbrukdeile**, o Kinijoje – apie 200-uosius metus prieš Kristų. **Ketaus** Anglijoje 1788 m. išlydyta tiek, kiek Kinijoje 1078 m.

XIV a. pabaigoje Kinijoje pasirodė knyga ***“Ugninio drakono vadovas”*** apie minas, raketas ir sprogmenų pripildytus sviedinius.

Kinai pirmieji apsirūpino cheminiais insekticidais, degtukais, magnetiniais kompasais, lošimo kortomis ir dantų šepetėliais

Visiems žinoma, kad **golfas** išrastas Škotijoje, tačiau Kinijoje XI a. aprašytas žaidimas, kurio pavadinimą galima išversti kaip “**mušti kamuoliuką**”. Lazdos “kamuoliukui mušti” inkrustuotos nefritu ir auksu – golfas buvo turtingųjų žaidimas

Čžu-Di admirolas **Čžian-Che**, žymiausias kinų jūrų keliautojas, turėjo 120 metrų ilgio laivą (5 kartus didesnę, negu Kristupo Kolumbo “**Santa Marija**”). Imperijos laivyną sudarė 300 didžiulių burinių laivų, kurie talpino 28 tūkstančius žmonių. Tai buvo didžiausias pasaulyje laivynas iki pat **Pirmojo pasaulinio karo**

Admirolo Čžian-Che laivynas atliko šešias ekspedicijas (Tailandas, Sumatra, Java, Kalkuta, dabartinis Singapūras, Ceilonas, Raudonosios jūros pakrantės). Admirolui buvo įsakyta šeštosios ekspedicijos metu lankomų valstybių valdovams duoti dovanų, elgtis mandagiai – imperatorius norėjo, kad tos valstybės mokėtų duoklę

Ir kas atsisakytų mokėti duoklę, kai prie krantų sustoja toks laivynas? **Malindi** (dabartinė Kenija) valdovas šalia įvairių dovanų padovanojo gyvą žirafą. Kinų imperatorius asmeniškai prie savo rūmų vartų pasitiko žirafą ir žvėrį įvertino kaip tobulos harmonijos simbolį

Kinai plaukiojo į kaimyninius kraštus, bet kaimynai Kinijoje nebuvo pageidaujami. Draudimo kaimynams lankytis iniciatoriumi buvo Čžu-Di tėvas 1371 m. Jūra svečiai galėjo atvykti tik jeigu vežė dovanas imperatoriui.

1424 m. imperatoriui Čžu-Di mirus, Kinijos užsienio politikos ambicijos buvo palaidotos

Nuo 1500 m. pastatęs didesnį, kaip dviejų stiebų laivą, kinas buvo baudžiamas mirtimi. Nuo 1551 m. išplaukęs į jūrą du stiebus turinčiu laivu, kinas buvo laikomas nusikaltėliu.

Admirolo Čžian-Che ekspedicijų ataskaitos buvo sunaikintos, o pats admirolas mirė kelionės metu

O Europoje apie keliones jūromis manyta visai kitaip. Portugalijos karalius **Manuelis I** pavedė **Vasko da Gamai** didingą misiją. Visi keturi portugalų ekspedicijos laivai būtų sutilpę į vieną kinų admirolo Čžian-Che laivą, o visų keturių laivų komanda buvo tik 170 žmonių. Europiečiams labai reikėjo prieskonių ir muskato riešutų

Portugalijos
karalius
Manuelis I
(1469-1521)



Seniai buvo pramintas kelias į Rytus per arabų žemes, bet XIV a. viduryje šiame kelyje pasirodė reketininkai – turkai ir venecijiečiai. Portugalai suvokė, kad reikia ieškoti jūrų kelio. 1488 m. portugalas **Baltramiejus Diasas**, pasiekęs **Gerosios Vilties** iškyšulį, buvo priverstas grįžti

Gerosios Vilties iškyšulys



Europiečiai Azijoje siekė ne simbolinės duoklės (kaip kinai). Be to, portugalai turėjo bruožą, kurį kinai demonstruodavo labai retai – **begalinį žiaurumą**. Kai Kalkutos valdovas neparodė reikiamo dėmesio portugalų dovanėlėms, da Gama paėmė įkaitais keletą vietinių gyventojų

Alfredas Rožė Gameiro. Vasko da Gamos išvykimas į Indiją 1497 m.



Antrą kartą į Kalkutą da Gama atplaukė su penkiolika laivų, bombardavo Kalkutą, kankino į nelaisvę paimtus jūreivius, sutikęs iš Mekos grįžtantį piligrimų laivą sudegino kartu su maldininkais. Indijos vice karalius 1513 m. pasididžiuodamas rašė valdovui: *“Išgirdę, kad mes atvykstame vietiniai laivai dingsta, net paukščiai nustoja skraidyti virš vandens”*

Vasko da Gamos kapas



1557 m. portugalai pasiekė **Makao**
(pusiasalis kinų upės Čžuczian deltoje) ir
pirmiausia pastatė vartus su užrašu:
***“Bijokite mūsų didybės ir gerbkite
mūsų išdidumą”***. Iki 1586 m. Makao
faktorija įgijo tokios reikšmės, kad buvo
pripažinta **“Švento Viešpaties vardo
miestu Kinijoje”**

Kitos Europos valstybės taip pat ėmėsi ekspansijos – olandai, ispanai, anglai patraukė į užjūrius, ir jiems sekėsi. **Kodėl?**

Didelės reikšmės turėjo geografinės sąlygos: Europa išraižyta daugybės įvairiomis kryptimis tekančių upių, Europoje daugybė kalnų, Vokietijoje ir Lenkijoje daugybė pelkių. XIV a. Europoje

buvo apie 1 000 valstybių, po 200 metų – apie 500. 1550-1650 m. Europos valstybės nuolat kariavo. Ispanija karuose praleido 81%, Anglija – 53%, Prancūzija – 52% to laiko. Nuolatiniai karai ne tik alino valstybių ekonomiką, mažino gyventojų skaičių, bet ir **naudos** davė – buvo tobulinama karinė technika, laivai tapo

greitai. Nedidelės karavelės galėjo smogti dideliems nejudriems kinų laivams. XVI a. pradžioje europiečių laivai tapo tikromis plaukiojančiomis tvirtovėmis.

Europiečiai tuo metu padėjo šiuolaikinės **obligacijų** rinkos pagrindus, olandai sugalvojo **monopolines** prekybos teises suteikti bendrijoms mainais už dalį pajamų

Europoje siautėjo religiniai karai, buvo persekiojami žydai, bet europiečiai net iš to sugebėjo turėti naudos: laiminčioji pusė įsigydavo pinigų **užjūrio** ekspansijai. 1492 m. žydai išvaryti iš Kastilijos ir Aragono. Pradžioje priebėgos ieškoję Osmanų imperijoje, 1509 m. žydai pasirodė Venecijoje

1966 m. **Nyderlanduose** kilo pasipriešinimas Ispanijos valdžiai, buvo sukurta protestantiška respublika – **Amsterdamas** tapo pakantumo sala.

Iš Prancūzijos 1685 m. išvyti hugenotai prisiglaudė Anglijoje, Nyderlanduose, Šveicarijoje

Dėl Europos susiskaldymo ir vieningos valdžios nebuvimo miestai gavo daugiau galimybių plėtoti amatus, prekiauti. Anglijos karalius **Ričardas I** kariavo **Šventojoje žemėje**. Ilgalaikiu karaliaus išvykimu pasinaudojęs Londonas gavo teisę rinkti lordą-merą (1189 m.)

Palyginti su Europa, Azija buvo monolitinė. “Uždraustas miestas” yra valdžios monolitiškumo įrodymas. Vienoje didžiausių salių (vadinosi Harmonijos išsaugojimo sale) vykdavo baigiamasis egzaminas norintiems gauti valstybinę tarnybą. Egzaminų sistema buvo sudėtingiausia per visą žmonijos istoriją

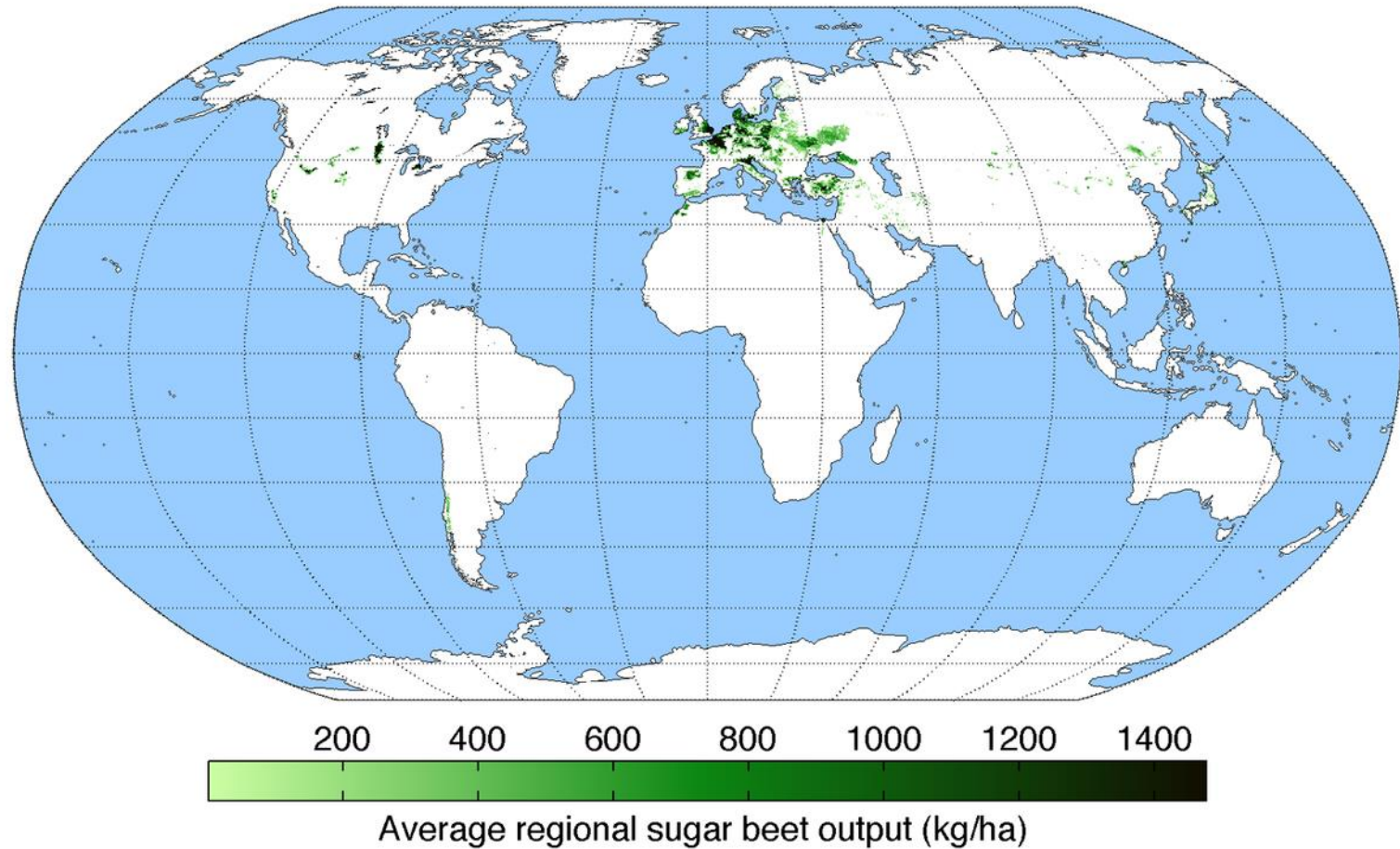
Kandidatas gaudavo kambarėlį (1,1 metro ilgio, 1 metro pločio, 1,7 metro aukščio), kuriame buvo akmeninis stalas ir akmeninė kėdė ir kuriame kandidatas praleisdavo dvi paras; tarnas atnešdavo vandens, maisto ir išnešdavo išmatas. Kai kurie kandidatai nuo įtampas prarasdavo protą. Kandidatas privalėjo įsiminti

431 286 hieroglifus ir Konfucijaus mokymo pagrindus. Taip buvo kuriamas valstybės elitas, visai **nelinkęs** į permainas. Europos kalbos tiko aukštajai literatūrai, bet buvo prieinamos eiliniams žmonėms, ko negalima pasakyti apie kinų literatūrą – šimtus tūkstančių hieroglifų išmokti eilinis žmogus nebuvo pajėgus

XVII a. viduryje kinų imperiją silpnino epidemijos, blogas oras, nederlius – ji nepajėgė atsilaikyti prieš užsieniečius ir sukilėlius. 1644 m. Pekiną paėmė sukilėliai. Paskutinis Minų dinastijos valdovas pasikorė

Europoje XVII a. dėl prekybinių ryšių su užjūrio kraštais atsirado nauji **maisto** produktai (pvz., 1 akras cukrinių runkelių duoda tiek pat kalorijų, kiek 12 akų grūdinių kultūrų). Kolonizacija nusiurbė gyventojų perteklių, didėjo darbo našumas, uždarbis, net žmonių ūgis padidėjo

Cukrinių runkelių auginimo regionai

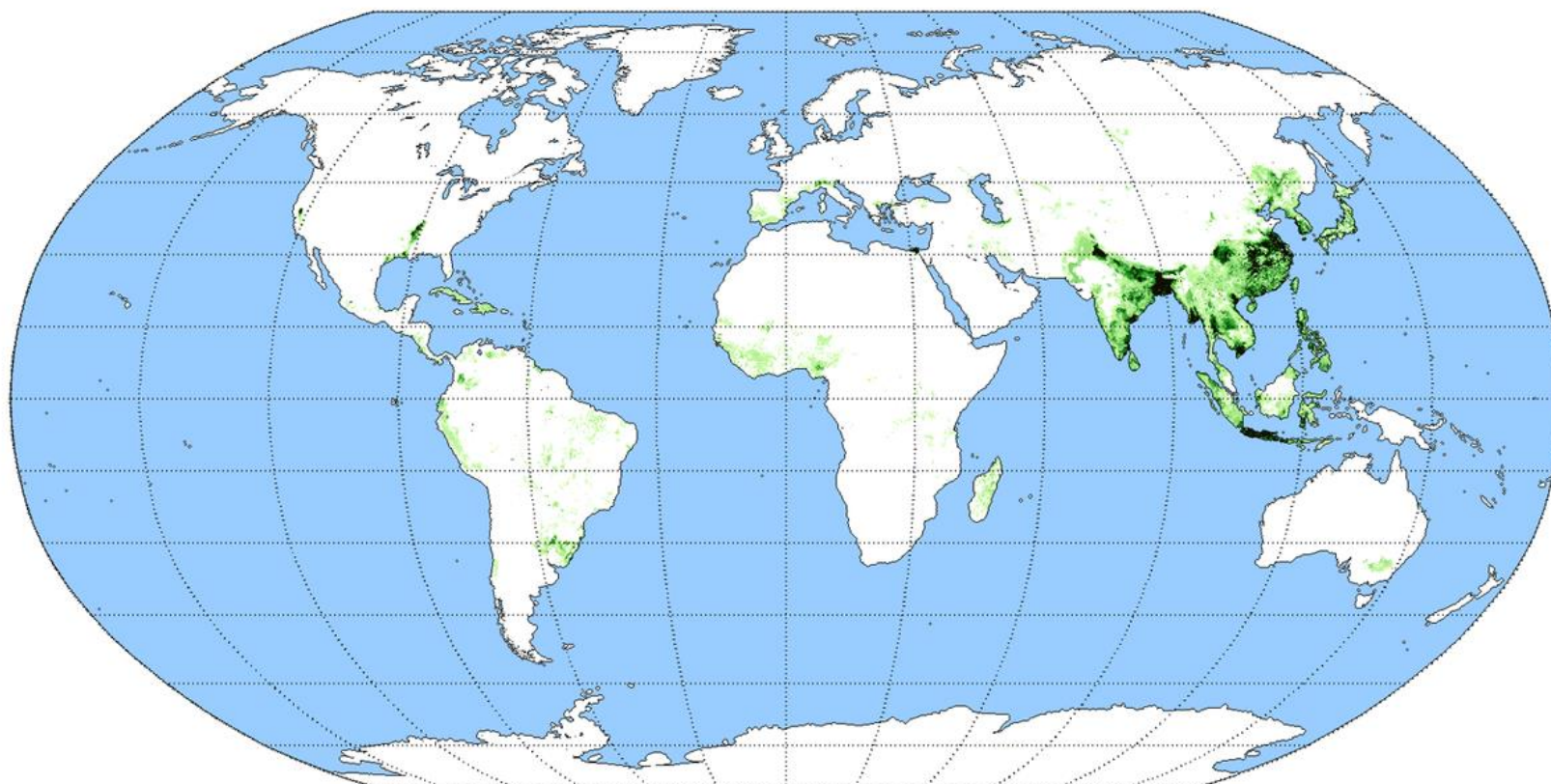


XVII a. viduryje Japonija nutraukė kontaktus su pasauliu ir nepasinaudojo prekybos teikiamomis galimybėmis. XVIII a. pabaigoje anglų valstiečių racione 28% sudarė gyvulinės kilmės produktai, o japonų 95% sudarė ryžiai. Vidutinis anglų nusikaltėlių ūgis tuo metu buvo 170,2 cm, o japonų kariškių – 158,8 cm.

Ryžiai



Ryžių auginimo regionai



0 200 400 600 800 1000 1200 1400 1600



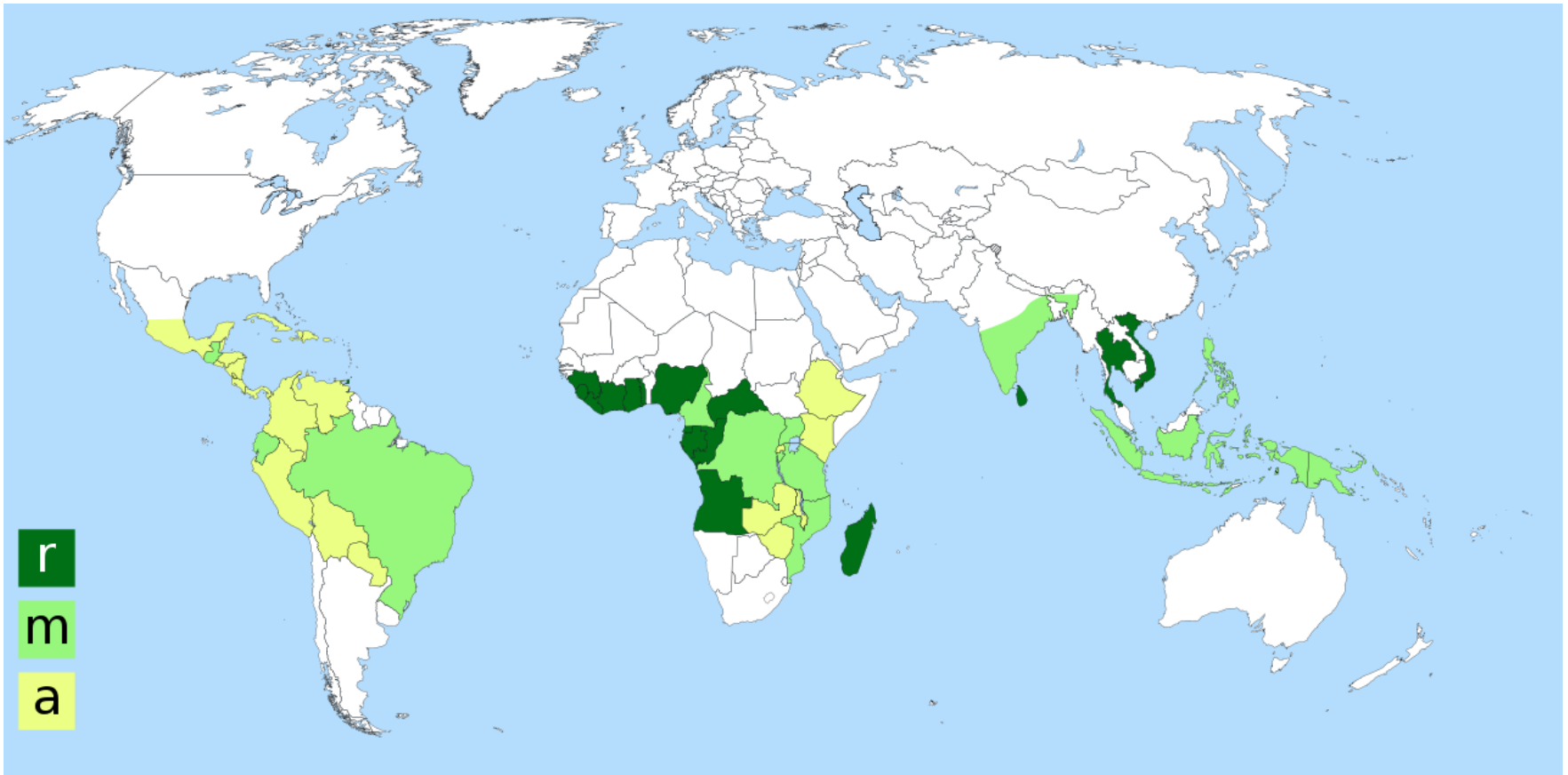
Average regional rice output (kg/ha)

Anglai sėkmingiau pasirinko ir **narkotikus**. Pripratę prie alkoholio, XVII a. jie buvo sukrėsti gavę amerikietišką tabaką, arabišką kavą ir kinišką arbatą. Kinijoje gi atsirado **opiumo** landynės (britų Ost-Indijos kompanija pasirūpino įvežti opiumo)

Tabakas



Svarbiausi kavos auginimo regionai



Imperatorius
Cianlunas
(1711-1799)



1793 m. pas Kinijos imperatorių **Cianluną** su dovanomis (linzės, teleskopai, teodolitai (*prietaisas paviršių vertikaliai ir horizontaliai padėčiai nustatyti*), pompos) ir ketinimu paraginti kinus užmegzti prekybinius ryšius. Kinai nesusidomėjo. Imperatorius perdavė Anglijos karaliui laišką: *“Mes turime absoliučiai viską. Aš*

nevertinu keistų arba gudriai padarytų daiktų ir man nereikia jūsų šalies gaminių”.

1842 m. kinų valdininkas įsakė sunaikinti opiumą, atvežtą anglų laivu. Anglai pradėjo “opiumo karą”. Kinai buvo priversti sumokėti kontribuciją, atidaryti 5 uostus anglų prekybai ir užleisti **Honkongo** salą.

Honkongas



Opiumas — stipriai veikiantis narkotikas, gaunamas iš saulėje išdžiovintų migdančiųjų aguonų (lot. *Papaver somniferum*) sulčių. Aguonų dėžutės neturi būti visiškai subrendusios

Mikdančiosios aguonos





Iki šiol nėra vieningos nuomonės, kur opiumo tėvynė. Kai kurie specialistai tvirtina, kad migdančiosios aguonos auga kaip laukiniai augalai Kretoje, Kipre, Balkanuose, Šiaurės Afrikoje, Kanarų salose. Kaip naminė kultūra aguonos pradėtos auginti Mažojoje Azijoje, Graikijoje, Indijoje, Irane.

Nuo VII a., kai Islamas išplito už Arabijos dykumos ribų, Vakarai ir Rytai nuolat konfliktavo. Vakarai įveikė Rytus. Tam turėjo reikšmės ir Vakarų pranašumas **mokslo sferoje**. IX a. Bagdade įkurtuose **lšminties rūmuose** į arabų kalbą išversti Aristotelio ir kitų graikų autorių darbai. Kalifate atsirado pirmosios istorijoje ligoninės – 707 m. Damaske atsirado

įstaiga, kur sergančiuosius gydė, o ne tik suteikdavo prieglobstį. **859 m.** kalifate atidarytas pirmasis pasaulyje **universitetas**. Musulmonai sukūrė **algebrą** (820 m. parašytas pirmasis algebros vadovėlis), X a. pasirodė septynių tomų “**Optikos knyga**”, XIII a. persai ištyrė **vaivorykštę**. Musulmonai išplėtojo kartografijos, medicinos mokslus

Europietis diplomatas XVI a. rašė: *“Turkai labai turtingi, moka naudotis ginklais, kariuomenėje tvarka, taupumas ir budrumas. Pas mus – tuščias išdas, palinkimas į prabangą, neapmokyta ir nedisciplinuota kareivija, girtavimas ir paleistuvavimas”*.

Bet 1683 m. turkai pralaimėjo prie Vienos

Vienos gynėjams vadovavęs Abiejų Tautų respublikos valdovas **Jonas Sobieskis**, Vienos gyventojų sveikinamas kaip išgelbėtojas, perfrazavo Cezario “**Atėjau, pamačiau, nugalėjau**” į “**Mes atėjome, mes pamatėme, Dievas nugalėjo**” Iš turkų patrankų nulietas varpas Šv. Stefano bažnyčiai Vienoje

Šv. Štepono bažnyčia Vienoje





Varpas vadinamas “**Pumerin**”. Jis sveria 21 toną ir yra austrų laisvės simbolis. 1945 m. bažnyčia degė, varpas nukrito ir sudužo. Gyventojai paaukojo pinigų, ir naujai nulietas varpas 1952 m. grįžo į vietą. Varpas skamba kiekvieną gruodžio 31 d. vakarą. Vienos gyventojai ir miesto svečiai šoka valsą ir sutinka Naujuosius Metus

Osmanų pralaimėjimas prie **Vienos** buvo galo pradžia. Osmanai pralaimėjo 1697 m. prie **Zentos** – juos sumušė princo **Eugenijaus Savoječio** vadovaujama austrų kariuomenė. Žuvo 25 000 turkų ir 429 austrai. 1699 m. sutartis reiškė, kad jėgų santykis pasikeitė Osmanų nenaudai

Europa užkariavo ir kolonizavo **Ameriką**.
Tai vienas didžiausių eksperimentų
pasaulio istorijoje. **Lotynų Amerika** iki šiol
žymiai skiriasi nuo **Britų Amerikos**.
Priežasčių galima ieškoti tame, kad
šiaurinės Amerikos žemės pasirodė
derlingesnės arba jose buvo daugiau
naftos ir aukso, arba klimato sąlygos

geresnės. Svarbiausia priežastis – **britai
kitaip žiūrėjo į valstybės valdymą.**
Klysta tie, kurie britų valdymo sistemą
vadina demokratija, tarsi pakaktų
organizuoti rinkimus. Čia svarbiausia
asmenybės neliečiamumas, privačios
nuosavybės apsauga

1532 m. į dabartinio Ekvadoro šiaurę atplaukė laivas. Jame buvo 200 ispanų. Jų tikslas – Ispanijos karaliui užkariauti **Inkų imperiją** ir parvežti karaliui aukso bei sidabro. Po 138 metų, 1670 m., laivas “**Karolina**” sustojo prie dabartinės Pietų Karolinos krantų. Laive buvo **servantai**, kurių ambicijos – rasti geresnį gyvenimą

Servantai – skurstantys Anglijos žmonės pasirašydavo sutartis, kad penkerius ar šešerius metus kolonijose dirbs kaip vergai už tai, kad nemokamai bus nugabenti į užjūrio teritorijas

XVI a. kronikininkas rašė, kad ispanai panikos apimtus indėnus žudė kaip skruzdėles

Ispanai Amerikoje įsteigė 25 universitetus (universitetas Santo-Domingo įsteigtas 1538 m., šimtu metų anksčiau, negu Harvardo universitetas). Ispanai įsisavino kai kuriuos vietinius produktus: čili, bulves, arachisus, kalakutieną. Pastatytos didingos bažnyčios

Cusco katedra Peru, pastatyta 1654 m.



Pranciškoniai bei jėzuitai tūkstančiais
važiavo į Pietų Ameriką atversti į
Krikščionybę išlikusius vietinius
gyventojus. Bažnyčia Pietų Amerikoje
buvo stipri, bet žemė liko **monarchijos**
rankose

Visai kitaip reikalai klostėsi Šiaurinėje Amerikoje. Čia žemė nė kiek nebuvo panaši į **Eldoradą** (*legendinė aukso šalis Pietų Amerikoje*). Atvykėliai buvo priversti auginti **grūdus** maistui ir **tabaką** pardavimui. Daugelį metų Britų Amerika buvo tarsi skiautinė antklodė iš fermų, kaimų ir keleto nedidelių miestų

XVII a. pabaigoje Europa pažengė **gamtos mokslų ir politinių teorijų** srityse. Tai turėjo reikšmės Europos pergalei prieš Aziją. Europa puikiai suvokė **„Kas ciesoriaus, atiduokite ciesoriui, o kas Dievo – Dievui“** – pradėta bažnyčia skirti nuo valstybės, o **Koranas** stiprino **Islamui** pagrįstą valstybinę valdžią

Kontaktų su Islamo pasauliu dėka Europa atgavo Antikos literatūrą, kuri tapo Renesanso pamatu, bet svarbiau už Renesansą buvo **Reformacija**, kuriai daug reikšmės turėjo knygų spausdinimas. 1500 m. Vokietijoje buvo 200 spaustuvių, 1524 m. vokiečių kalba pasirodė 990 knygų. **Martynas Liuteris** įsitikino, kad naudingiau rašyti vokiškai, negu lotyniškai

30 Liuterio kūrinų (parašytų 1517-1520 m.) išleisti 370 kartų. Liuteris leidėjus vadino plėšikais, bet iš leidybinio darbo laimėjo visi – spaustuves turintys miestai XVI a. plėtojosi greičiau. Iki 1500 m. paskelbti tūkstančiai mokslinių darbų. **Bazelyje** atspausdintas Koranas. Kai 1542 m. Bazelio miesto taryba pareikalavo

išimti iš prekybos šią knygą, Liuteris protestavo – niekas nepakenks turkams taip, kai Korano vertimas, iš kurio europiečiai supras, koks tai blogas mokymas. Ne viskas buvo gerai, kas buvo spausdinama: 1487-1669 m. 29 kartus išleista knyga “**Raganų kūjis**” skatino raganų persekiojimą (galimas daiktas, buvo sunaikinta iki 45 tūkstančių žmonių, daugiausia moterų)

Mokslo pasiekimai Osmanų imperijoje buvo **kuklesni**. Dar XI a. pabaigoje kai kurie įtakingi Islamo dvasininkai nusprendė, kad graikų filosofijos nagrinėjimas nesuderinamas su Koranu. Knygos buvo deginamos, o laisvamaniai persekiojami. Islamo pasaulis priešinosi ir knygų spausdinimui. Turkų nesugebėjimas Islamą derinti su mokslo pažanga turėjo

pražūtingas pasekmes. Iki XVIII a. pabaigos vienintelė Vakarų Europos knyga, išversta Artimuosiuose Rytuose, buvo **knyga apie sifilį**. 1575 m. talentingas astronomas pasistatė observatoriją, bet 1580 m. sultonas įsakė ją nugriauti, ir observatorijos Stambule nebuvo iki 1886 m. XIX a. pradžioje Turkijoje inžinierinės mokyklos dėstytojas

aiškino, kad Visata yra sfera, kurios centre yra Žemė, o Saulė ir Mėnulis sukasi aplink Žemę. 1662 m. Anglijos karalius **Karolis II** įsteigė **Londono karališkąją draugiją** žinioms apie gamtą plėtoti. Draugijos veikloje galėjo dalyvauti įvairių šalių ir įvairių religijų žmonės. Netrukus **Paryžiuje** atsirado **Karališkoji mokslų akademija**

Isaakas Niutonas, atradęs visuotinės traukos dėsnį, mirė 1727 m. ir buvo labai iškilmingai palaidotas. Laidotuves matęs **Volteras** buvo sužavėtas: *“Mačiau, kad matematiką – todėl, kad jis buvo didis savo žinojime – laidojo kaip karalių”*. Mokslas ir valstybė Vakaruose tapo partneriais. Prūsija buvo atvira imigracijai

1700 m. kas penktas Berlyno gyventojas buvo **prancūzas-hugenotas**, gyveno Zalcburgo protestantai, škotai, žydai, tikintys žmonės ir atviri skeptikai. Osmanų imperijoje tuo laiku į žydus ir krikščionis žiūrėta be neapykantos, bet jų statusas buvo kaip žydų statusas viduramžių Europoje

1789 m. (revoliucijos išvakarėse) Paryžiuje vyrų raštingumas siekė 90%, o moterų – 80%. Osmanų imperijoje pirmoji spaustuvė atsirado tik **1727 m.**, o po metų išspausdinta pirmoji knyga arabų šriftu.

1757 m. Osmanų diplomatas atvyko į Vieną pranešti, kad sultono sostą užėmė **Mustafa III**. Diplomatai lydėjo 100 kariškių

ir civilių pasimokyti Vienoje. 1763 m. tas pats diplomatas apsilankė Berlyne, kur jį labai nustebino panešiotas Prūsijos karaliaus **Frydricho II** munduras ir Prūsijos ekonomikos pakilimas. Į Stambulą buvo kviečiami patarėjai. Importuojama Vakarų technika negalėjo atstoti modernizacijos

1909 m. Tarptautiniame astronomų kongrese turkų astronomas pranešė, kad pastebėjo asteroidą **B-612**, bet juo niekas nepatikėjo, nes jis buvo apsirengęs kaip turkas. 1920 m. tas pats astronomas vėl pareiškė apie savo atradimą. Tą kartą jis buvo apsirengęs pagal paskutinę europietišką madą, ir juo patikėjo

Dabar, paėjus daugiau, kaip 300 metų nuo Vienos apgulties (1683 m.) kyla **klausimas**, ar Vakarai dar gali būti pasauliniu mokslo lyderiu, kas ilgai sąlygojo karinį **Europos** pranašumą prieš **Aziją**

Galima kelti ir kitą klausimą: **ar Vakarai gali būti tikri dėl tolesnio savo ekonominio pirmavimo pasaulyje?**